

František GAHÉR: Logika pre každého (2. doplnené vydanie)

Iris, Bratislava 1998, 413 s.

Začiatkom tohto roku sme sa na pulkoch knihkupectiev mohli po prvýkrát stretnúť s druhým, prepracovaným, doplneným a podstatne "vylepšeným" vydaním pomerne širokokoncipovanej publikácie *F. Gahéra* s výstižným názvom *Logika pre každého*. Treba tu oceniť predovšetkým spomínanú "viacúčelovosť" tohto pozoruhodného autorského počinu, diela, ktoré má čo povedať tak odborníkovi v oblasti logiky, prípadne v inej príbuznej oblasti, ako aj laikovi, ktorý sa stretáva s logikou prvýkrát. Druhé vydanie tejto knihy je v porovnaní s prvým ešte ústretovejšou pomôckou a zároveň vynikajúcim učebným textom pre študentov, ktorí absolvujú kurz logiky v rámci štúdia filozofie alebo, pravda, v menšom rozsahu v rámci niektorých iných humanitných odborov - práva, politológie, sociológie, pedagogiky a pod.

Spominatej univerzálnosti knihy zodpovedá jej celková kompozícia, ktorá sa v porovnaní s prvým vydaním z roku 1994 nezmenila. Prvé štyri kapitoly predstavujú akýsi úvod do logiky a výklad jej základných poznatkov, ktoré môže zvládnuť naozaj "každý", kto má aspoň priemernú schopnosť abstraktného myslenia a náležite ovláda slovenský jazyk. Druhá podmienka je mimoriadne dôležitá, pretože autor sa v celom diele zameriava na výklad modernej filozofickej logiky, ktorá sa na rozdiel od matematickej logiky zameriava na analýzu prirodzeného jazyka. Práve táto skutočnosť značne rozširuje "použitelnosť" knihy na všetkých tých, ktorí sú nejakým spôsobom nútení kultivovať svoj jazykový prejav nielen po stránke jazykovej, ale aj po stránke vnútornej, obsahovej, ak chceme, argumentatívnej či logickej. Druhá časť knihy, teda zvyšné štyri kapitoly, sa zaoberajú náročnejšími partiami logiky, ktoré nezriedka presahujú dokonca odborný rámec výučby logiky študentov filozofie na našich vysokých školách. Táto časť knihy môže poslúžiť ako poučné, niekedy dokonca aj ako úsmevné čítanie pre odborníkov, prípadne študentov a vôbec pre všetkých, ktorí majú hlbší záujem o preniknutie do zákonitostí prirodzeného jazyka. Posledná kapitola nazvaná *Doplnky* predstavuje oproti prvému vydaniu veľmi užitočné novum, kde nájde čitateľ v ucelenom prehľade zhrnuté príslušné exaktné partie k preberaným oblastiam logiky a zároveň starostlivo vypracovaný dôkazový aparát.

V prvej kapitole autor oboznamuje čitateľa pútavou a nenáročnou formou so základným vymedzením logiky oproti príbuzným disciplinám (napr. gramatike) a vyvracia niektoré mylné, predsa však veľmi rozšírené predstavy o tom, čo logika v skutočnosti nie je. Pre prvé dve kapitoly zvolil autor mimoriadne prístupnú a úsmevnú formu výkladu prostredníctvom dialógu dvoch postavičiek Serváca a Bonifáca. Text je navyše doplnený sympatickými ilustráciami Borisa Kusendu.

Nasledujúce tri kapitoly sa venujú postupne jednotlivým oblastiam logiky tak, ako sa objavovali na scéne dejín myslenia. Autor začína výkladom počiatkov logiky

v starom Grécku u filozofov sofistov, pokračuje Aristotelovou teóriou kategorického sylogizmu a napokon sa venuje výrokovej logike, ktorú rozvinula helenistická filozofická škola stoikov. Posledná tematická oblasť je z hľadiska porozumenia prirodzenému jazyku azda najdôležitejšia. Autor tu z hľadiska logiky definuje jednotlivé druhy jazykových spojok a na praktických príkladoch ukazuje prepis úsudkov z prirodzeného jazyka do symbolického jazyka logiky. Veľkým prínosom druhého vydania knihy je, že čitateľ nájde v *Doplnkoch* nielen zoznam pravidiel výrokovej logiky, ale aj ich dôkazy, čo zaiste ocenia najmä študenti, ktorí sa pripravujú na skúšku z klasickej logiky. Autor v tejto časti knihy mimoriadne prístupnou formou približuje napríklad tabuľkovú metódu a často používané pojmy *tautológie*, *kontradikcie*, prípadne *neutrálnej formuly*.

V poradi štvrtá kapitola je venovaná fregeovskej sémantike. Oboznamuje čitateľa s užitočnými poznatkami o sémantickom trojuholníku a prístupnou formou rozvíja napríklad vzťah pojmov *rozsah* a *obsah pojmu*, ktoré sa v praxi často zamieňajú. Túto kapitolku vrelo odporúčam do pozornosti všetkým používateľom prirodzeného jazyka, osobitne študentom filologických disciplín.

Druhá časť knihy (kapitoly 5 - 8) predstavuje náročnejšiu časť modernej logiky a dokonca ani sám autor nepredpokladá, že ju budú čítať všetci čitatelia. Napriek tomu aj tu vyniká výklad relatívnou jednoduchosťou podania, živými príkladmi a je doplnený pútavými ilustráciami.

V 5. kapitole nájde čitateľ pomerne prístupný výklad o predikátovej logike a na konkrétnych príkladoch usudzovania rozdiel medzi výrokovou a predikátovou logikou. Veľmi užitočnou partiou je tu napríklad výklad o rozdieloch medzi jazykom a metajazykom, čo umožňuje čitateľovi odhaliť zákernosť niektorých typov nesprávneho či lživého usudzovania.

V ďalších kapitolách sa čitateľ oboznámi s inštrumentom logicky možného sveta, na ktorého základe sa vysvetľujú riešenia mnohých starých filozoficko-logických problémov: napr. aký je rozdiel medzi osobou a úradom, ktorý táto osoba zastáva, nemenné pojmy verzus dynamická realita, či vysvetlenie ontologického statusu bytostí, ktoré "neexistujú" (napr. *kentauros*). Autor poukazuje na prekvapujúcu spätosť prirodzeného jazyka s jazykom matematiky a napokon podáva logický výklad niektorých všeobecne známych antinómií, napríklad paradoxu luhára, holiča, prípadne výklad známeho *Sokratovho* tvrdenia "*Viem, že nič neviem*".

Z hľadiska druhého vydania knihy je mimoriadne prínosná posledná, teda 9. kapitola, ktorú autor nazval *Doplnky*. Prvé dva sa zaoberajú *Booolovou algebrou*, ktorej je venovaný jednak všeobecný výklad, jednak jej možné uplatnenie pri dôkazoch jednotlivých modov kategorického sylogizmu. Ukazuje sa tu, že Boolova algebra priniesla naozaj plodnú myšlienku jedného kalkulu s dvoma platnými interpretáciami: pri operáciách s množinami a s výrokmi. Aj túto časť knihy ocenia študenti pripravujúci sa na skúšku z logiky najmä preto, že v druhom doplnku študent nájde vypracované dôkazy všetkých modov kategorického sylogizmu v Boolovej algebre spolu s príkladmi v prirodzenom jazyku. V treťom doplnku sa venuje autor všeobecným zásadám dokazovania, akýmisi jeho *strategickým pravidlám*. Tie sú aplikovateľné

nielen v oblasti výrokovkej, ale aj predikátovej logiky. Mimoriadne cenný je štvrtý a piaty apendix, kam autor zahrnul s veľkou dôkladnosťou vypracované dôkazy všetkých dôležitých pravidiel a zákonov výrokovkej a predikátovej logiky. Táto časť bude zaiste vynikajúcou pomôckou pre tých, ktorí si chcú skontrolovať vlastné dôkazy, či pre tých, ktorí si s niektorými dôkazmi takpovediac nevedia dať rady (druhú možnosť ocenia najmä študenti). V poradí šiesty doplnok sa venuje teórii množín, resp. jej základom, ktoré by mal zvládnuť každý študent logiky. Množinová teória je totiž pre logika vynikajúcim inštrumentom napríklad na hlbšie pochopenie niektorých partií sémantiky. V doplnku nazvanom *Teória definícií* autor veľmi prístupnou formou oboznamuje čitateľa s jednotlivými typmi definícií a ich osobitosťami. V ôsmom doplnku, venovanom teórii argumentácie, nájde čitateľ veľmi užitočný výkladový slovníček typov argumentácie a lživého usudzovania. Autor tu na malom priestore zhrnul takmer všetky typy zákerností nesprávneho usudzovania, s ktorými sa môžeme stretnúť v každodennej praxi. Pomerne najnáročnejším zo všetkých doplnkov je posledný, ktorý sa venuje vlastnostiam logických systémov a formalizovaných teórií, ktorými sú konzistentnosť, korektnosť, úplnosť a rozhodnuteľnosť. Prehľadnej a rýchlej orientácii v knihe poslúži oproti prvému vydaniu doplnený vecný a menný register.

Na záver azda pripomeňme, že publikácia Františka Gahéra *Logika pre každého* nie je kniha, ktorú by prečítal naozaj *každý*, a najmä nie "na jeden dych". Túto skutočnosť si však zaiste uvedomoval aj sám autor, keď do svojho diela vložil výklady aj tých náročnejších častí logiky. Napriek tomu však treba oceniť autorovo úsilie mimoriadne prístupnou formou priblížiť a spopularizovať logiku, ktorej sa, žiaľ, aj po mnohých reformách nášho školstva venuje veľmi malá pozornosť na našich stredných školách. Autor tak spláca náš veľký dlh logike, jednej z klasických filozofických disciplín, ktorá si rozhodne našu pozornosť zaslúži.

Andrej Kalas